

Zo as 't west hef: de Markt

De beide foto's komen uit het blad Het Noorden in Woord en Beeld van 13 november 1931. Ze zijn tijdens de grote 'najaarsmarkt', begin november 1931, gemaakt.

Foto's omslag voorzijde: Middendorp, Hooghalen. Olieverfschilderij van Jannes de Vries (1901-1986) uit 1983. Afm. 60x80, Museums Vledder. Kleine foto's, van boven naar beneden: uithangbord Zwaantje (foto T.L. Kroes); 'de tweede brug in Hijken (foto: W. Brinkman) en gebouw Beileroord (foto: T.L. Kroes). De afgebeelde kaart is in 1681 getekend.

Bekijk ook: www.historischevereniginggemeentebeilen.nl

- prijs € 4,50

Zo as 't west hef: Middendorp (Hooghalen)

Hoekje in Hooghalen (ca. 1925). Olieverf op doek van Jannes de Vries (1901-1986).

Middendorp. Schilderij van Voogd. Verdere gegevens zijn onbekend.

Foto's omslag achterzijde

Op de foto's het interier van de ViVo-winkel van Schortinghuis in Spier omstreeks 1969 en 'Kasteel Schortinghuis' anno 2010 (foto's: Jannie Hadderingh)

Bekijk ook: www.historischevereniginggemeentebeilen.nl

- prijs € 4,50

Oproep

Wie kent deze groep? Wie kent personen op deze foto?

Deze foto ontvingen we onlangs van Aaldert Zantinge uit Dwingeloo. Op de foto staan onder andere: achterste rij, tweede van rechts: Willem Berghuis. Op de tweede rij, vijfde van links: Aaldert Berghuis. Wie herkent deze groep? Wie herkent de personen op deze foto? Gaarne contact opnemen met H.J.Vos, 0593-523028 of mailen naar: hjvos@hetnet.nl

Lezing

Op donderdag 7 oktober wordt er een lezing gehouden in de Weidehoek te Wijster. Gerke Holtrop vertelt over 'een wandeling door de prehistorie van Drenthe'. Bezoekers mogen voorwerpen meenemen om door hem telaten uitleggen wat het is. Voor de verkoop heeft Holtrop barnsteen sieraden bij zich die hij zelf heeft gemaakt.

Inhoud

Zo as 't west hef: de Markt -
Redactie
Herinneringen aan de Markt -
Rik Martena
Café Schortinghuis in Spier-
Jannie Hadderingh
De bruggen van Hijken 1 -
Henk Vos
Een verdwenen dorpsgedeelte -
Joh. Hidding (†)
Activiteiten in Beileroord (1935-1940) -
Gerard Kamphuis
Van de voorzitter - *Albert Lanting*
Rectificatie - Oproep
Lidmaatschap - Adressen
Zo as 't west hef: Middendorp (Hooghalen) -
Redactie

In dit nummer

II Dit nummer begint met een uitgebreid artikel van Rik Martena over herinneringen van de bewoners aan de Markt. Voor zijn bijdrage interviewde hij verschillende bewoners en oud-bewoners en verzamelde hij foto's.
2
14 Jannie Hadderingh vertelt hoe café Ten Buur en café Schortinghuis (met hun kruidenierswinkel) zich tot 'Kasteel Schortinghuis' hebben ontwikkeld.
18 Henk Vos start een serie over de bruggen in Hijken met een bijdrage over 'de tweede brug'.
20 Sybrand Homan attendeerde de redactie op een artikel van wijlen Joh. Hidding over verdwenen boerderijen in Hooghalen.
23 Gerard Kamphuis vertelt over de activiteiten van Beileroord in de jaren 1935-1940.
27
28
III

DOOR
H. MARTENA

Herinneringen aan de Markt in Beilen

opgedragen aan Jan Tarel Ludwig.

Op 11 oktober 2010 overleed mijn buurman Jan Tarel Ludwig. Na de begrafenis werd ik benaderd door zijn oudste zus Minie Ploeg-Ludwig en Jan Kuik, een goede vriend van hem, met de vraag of ik een stuk wilde schrijven over de Markt in Beilen, het plein waar Jan Tarel en Minie opgroeiden.

Ik draag dit artikel op aan Jan Tarel Ludwig, geboren en getogen in Beilen en opgegroeid aan de Markt. Een Beiler die, net als zijn vader, enorm betrokken was bij het wel en wee van zijn dorp.

◀ Jan Tarel
Ludwig

Minie Ploeg-Ludwig woonde van 1942 tot 1966 met haar ouders, haar broers Jaap, Jan Tarel, Bart en zus Ali op nummer 6 van de Markt. Over bijna elke woning en de bewoners aan de Markt van destijds, weet ze zich nog wel wat te herinneren.

Minie Ploeg-Ludwig ontmoet tijdens haar virtuele wandeling Jantje Mensing-Oortwijn, Elsius Beuving, zoon van wagenmaker Jan Beuving, Bram Padding, zoon van aanemer/caféhouder Jan Padding, Minno Nicolai, zoon van garagehouder Wiebe Nicolai en Albert, Aly, Henk en Lammie Hepping, zonen en dochters van ondernemer Jan Hepping. Zij vullen het verhaal van Minie Ploeg-Ludwig aan met hun belevenissen op en rond de Markt.

We beginnen met de wandeling bij Markt 1, het pand waar Jan Hepping zijn bedrijf Zonna had.

Albert, Aly, Henk en Lammie Hepping halen herinneringen op aan hun jeugd en aan hun vader en ontmoeten onderweg Jantje Oortwijn in haar kiosk.

Jan Hepping

De Beiler ondernemer Jan Hepping is voor de oorlog, omstreeks 1931, in de Brinkstraat met zijn zaak begonnen in een smal pand, destijds staande tussen bakkerij Vos en hotel Jager. Dit bedrijf had de naam 'Klein Beiler Warenhuis'. Hij dreef die zaak met zijn compagnon Gerrit Eggink. Later werd de zaak naar het pand aan de Markt verplaatst. In het warenhuis werd allerlei huishoudelijke apparatuur verkocht: was- en naaimachines, bloempotten, broodtrommels, radio's, kortom alles wat nodig was in het huishouden. De compagnon Eggink studeerde daarnaast theologie en hij verliet later het zakenleven om predikant te worden. Hepping ging alleen verder en legde zich toe op landbouwmachines. Zijn bedrijf groeide

► *De 'compagnons' van het 'Klein Beiler Warenhuis': Gerrit Eggink (links) en Jan Hepping in hun stand op een Middenstandtentoonstelling (Collectie familie Albert Hepping)*

uit tot het huidige 'ZONNA'. Zoals uit dit artikel zal blijken was Jan Hepping een kundig zakenman en altijd goed bij de les. Zijn kinderen, maar ook buurman Bram Padding, spreken respectvol over hem in de anekdotes die zij over hem vertellen.

"Zo had zijn vader," vertelde Henk Hepping, "een machine verkocht aan boer Rutten op Texel op 'proef van goede werking'. Dit betekende dat er pas betaald zou worden wanneer de machine goed beviel. Het was omstreeks 1957/1958. Texel was een heel eind weg en vader kon natuurlijk niet regelmatig bij boer Rutten gaan kijken hoe de machine functioneerde. Na aflevering van de machine ging hij wat eten in een cafeetje. Hij trof daar een postbode en kwam met hem aan de praat en vader vroeg hem of hij boer Rutten kende. Dit was natuurlijk wel het geval, want een postbode kent iedereen, zeker op een eiland als Texel. Vader bood de postbode 25 gulden wanneer hij naar Beilen zou bellen als hij zag dat Rutten met de machine op het land aan het werk was. Dat wilde de postbode wel en vader schreef de data op wanneer hij hierover bericht kreeg van de postbode. Na het oogstseizoen ging vader naar Rutten om te informeren hoe het was gegaan met de machine. Rutten had heel veel klachten over de machine, hij had nauwelijks kunnen werken. Vader pakte toen zijn sigarendoosje en op de achterkant had hij de data geschreven die de postbode hem had doorgebeeld over het gebruik van de machine. Vader noemde hem de werkdagen. Rutten keek bedremmeld en reageerde met: "Dan rekenen we nu maar af". Hij betaalde direct de aanschafprijs, dat was zo'n 6000 gulden."

In de herinneringen van Albert, Aly, Henk en Lammie Hepping over het leven aan de Markt speelt niet alleen hun vader een grote rol maar ook moeder Alie Gaasbeek was daarin belangrijk. Een voorbeeld hiervan is de onderhandeling van Hepping met boer Daling over de aanschaf van een zelfbinder, een maaimachine voor het graan. Dit gesprek vond plaats in het kantoor in het huis aan de Markt. Moeder kwam koffie brengen en hoorde dat Daling enorm steunde en kreunde. Ze vond dat dit te gek was. Ze zette de

► *Schapenmarkt in Beilen (Collectie Oudheidkamer Beilen)*

koffie neer en riep haar man mee naar buiten het kantoor. Ze vroeg hem waar hij mee bezig was: "Die man heeft het zo moeilijk, daar moet je direct mee ophouden!" Vader was wel zo goed dat hij naar haar luisterde en de onderhandeling stopte.

De familie woonde tussen twee cafés, Meinen en Padding, en dat was volgens Lammie en Aly Hepping best leuk. Er was altijd wel wat te beleven. Soms vergisten de cafébezoekers zich en kozen ze de verkeerde deur en stonden dan bij Hepping in de keuken. Henk Hepping voegt hieraan toe: "In de vijftiger en zestiger jaren was het nog gebruik dat de politie de cafés 's avonds sloot. En de politiemensen, ik herinner me Booi en Van Dijk, hadden een enorm gezag. Eerst dronken ze in de keuken van Meinen een borreltje en dan verzorgden ze de cafésluiting met de woorden: "Heren, het feest is afgelopen." Ze had-

den dan niet zo veel geduld. Al snel werd een klap met de gummistok uitgedeeld, en de zaak was vlot ontruimd. Gediscussieerd werd er niet.”

Tussen het café van Meinen en het pand van Hepping heeft jaren de woonwagen gestaan van Schuurman, die een schiettent op kermissen had. Schuurman woonde daar met zijn gezin en dat werd gewoon gedoogd door de gemeente. Dat was wel heel bijzonder, een schiettenthouder als buurman.

Voor op de Markt, bij de stangen waaraan vroeger het vee werd vastgebonden, stond in vroeger jaren de kiosk van Oortwijn. Een dochter van Oortwijn had van de gemeente een vergunning om in de kiosk schepijs en patat te verkopen.

Kiosk Oortwijn

De nu 69-jarige Jantje Mensing-Oortwijn is direct bereid om haar verhaal over de kiosk te vertellen. Zij stond in de kiosk en verkocht zelfgemaakte patat, kroketten en schepijs. Haar ouders bewoonden de helft van boerderij Markt 11. Aan de andere kant woonde veehandelaar Evert Bos.

Vader Jan Oortwijn had een ijscokar en omstreeks 1960 werd de stap gemaakt om voor Jantje, die door polio was gehandicapt, een kiosk op de Markt te openen. De scholieren van de Landbouwschool en de Lagere Technische School waren vaste klanten van haar. Zij vertelt hierover: “De scholieren gingen tijdens de weekmarkt ook wel naar een patatverkoper die uit Assen kwam. Deze man was mijn concurrent.

In de begintijd verkocht ik de patat voor een kwartje en de mayonaise voor een dubbeltje. De man uit Assen was net wat goedkoper en zodoende gingen de scholieren tijdens de weekmarkt naar hem. Ik verkocht ook wel op de pof, maar wanneer ik merkte dat ze bij die andere patatverkoper hadden gekocht, pofte ik de scholieren niet.

We deden alles zelf. De aardappels werden bij de boer gekocht. We schrapten, pitten en sneden de aardappels in de woning. Daar werden ze ook voorgebakken. Het afbakken deed ik in de kiosk. Bij de scholieren had ik de bijnaam ‘Jantje Patat’.

In 1965 zijn we met de kiosk gestopt. We moesten toen verhuizen, omdat de twee boerderijen van Brunsting werden afgebroken.”

We lopen verder naar het volgende pand aan de Markt. Op dit punt van de wandeling voegen zich bij ons Minie Ploeg-Ludwig, Elsienus Beuving, zoon van wagenmaker Jan Beuving en Bram Padding, zoon van Jan Padding, aannemer en caféhouder aan de Markt. Minno Nicolai, zoon van de garagehouder aan de Markt, Wiebe Nicolai, sluit zich ook aan. Gelukkig loopt de familie Hepping ook met ons op.

Dokter Gorter

Naast de familie Hepping woonde dokter Gorter, een rustige man en een verstokt sigarenroker. Tijdens de 35-jarige bruiloft van de ouders van Minie Ludwig hield de Beiler dichter Roel Reijntjes een conference en vertelde daarin over dokter Gorter het volgende:

◀ Jantje Oortwijn in de kiosk met haar nicht Jantje Koerts als bezoeker, omstreeks 1963 (Collectie J. Mensing-Oortwijn)

◀ Garagehouder Wiebe Nicolai (Collectie M. Nicolai)

“Wanneer hij je onderzoekt, dan moet je oppassen dat er geen sigarenas op je buik valt”. Minno Nicolai bevestigt dit verhaal, want: “Hij rookte tijdens het onderzoek gewoon door.” Ook Bram Padding, de ex-caféhouder van ‘het Zwaantje’, weet dat dokter Gorter een verwoed roker was: “Dokter Gorter rookte ook pijp en hij had altijd een vers gestopte pijp in de auto liggen. Wanneer hij dan ’s nachts werd opgeroepen voor een patiënt, hoefde hij die pijp alleen maar aan te steken”.

Volgens Elsienus Beuving was dokter Gorter eigenlijk zeeman, maar omdat zijn vrouw dit beroep niet zo leuk vond, was hij medicijnen gaan studeren. Maar zijn hart lag duidelijk nog op zee. Bram Padding ziet nog voor zich hoe in de woning van dokter Gorter een glazen vitrine stond met daarin allerlei marineschepen. Kinderen mochten daar beslist niet aankomen.

Henk Hepping vertelt verder over de opvolger van dokter Gorter, dokter De Broekert. “Het was in de begin-zestiger jaren dat Margje Breimer, door de gladheid haar heup brak voor het café van Meinen. De Broekert verleende eerste hulp en in die tijd waren de ambulancediensten nog niet zoals ze nu zijn. De Broekert was een grote, sterke man en hij pakte Margje in de brandweergreep en droeg haar zo naar haar woning. Er werd een bed naar beneden gehaald en zij werd er opgelegd. Pas de volgende dag werd ze naar het ziekenhuis gebracht.”

Naast dokter Gorter, op nummer 3, woonden de dames Jantje, Gees en Klazien Dondorff.

Dames Dondorff

De dames hadden een hoedenzaak; in de voorkamer was een winkel. De dames hadden de toepasselijke bijnaam ‘de hoedties’. Op een dag ging één van de zussen trouwen. Aly Hepping kan zich de trouwerij van Klazien Dondorff nog goed herinneren, zij was toen een jaar of acht. De trouwerij was heel opmerkelijk voor Beilen. Het bruidspaar kwam met een koets naar de Markt gereden en toen ze uitstapten, werden er centen rondgestrooid voor de kijkende kinderen. Aly Hepping: “Ik had dit nog nooit gezien, maar wij begrepen direct wat de bedoeling was en verzamelden de centen.” Lammie Hepping vult haar aan: “Tegenwoordig zie je dit gebruik in Dwingeloo nog steeds”.¹

Daarna komt het gezelschap op nummer 5 aan bij het café van Jan Padding, bij de Beiler bevolking ook bekend als Jan ‘Poen’.

▲ Bram Padding bij de tap (Collectie Bram Padding)

Café Jan Padding.

In Beilen werden jaarlijks drie grote markten gehouden en er werd dan altijd overvloedig drank genuttigd met steevast ruzies tot gevolg. Padding had een goed café en het was nooit stil op de markt. Eén van de vaste klanten van het café was Jan ‘Bellegie’, de dorpsomroeper, hij is in het café overleden.

De nu 75-jarige Bram Padding, zoon van Jan ‘Poen’ weet boeiend te vertellen over het cafégebeuren.

Padding: “Mijn vader was Jan ‘Poen’. Hoe hij aan die bijnaam is gekomen, weet ik niet. Ik kan slechts gissen. Veel mensen in Beilen hadden vroeger een bijnaam. Een oom van mij werd Jan ‘Stoom’ genoemd, omdat hij als machinist werkte op de melkfabriek en elke dag liet hij om 12.00 uur de stoomfluit blazen. Zo kreeg hij de bijnaam.”

Over het café vertelt Padding het ene boeiende verhaal na het andere. “In 1904 had mijn grootvader Abraham Padding al een volledige drankvergunning. Hij woonde toen in het pand waarin nu de groentezaak van Stevens zit. In 1907 is aan de overkant het latere café ‘Het Zwaantje’ geopend. Van oorsprong was het een echt borreltjescafé met een ouder publiek. In de kelder stonden drie jenevervaten van elk 50 liter. Daar werden de flessen gevuld en bij aankoop van een fles jenever kreeg je als vrouw een reep chocolade en als man een borrel. In 1959 heb ik het café overgenomen van mijn vader. Mijn vrouw en ik wilden naar een andere opzet, een café met een jonger publiek. We hebben in 1963 behoorlijk geïnvesteerd en verbouwd. Maar toen hadden we wel een andere opzet, maar niet meer klanten. Buurman Jan

Hepping kwam in die periode bijna elke avond even langs en dan vroeg hij hoe het die dag was gegaan. Toen ik het probleem aan hem voorlegde kreeg ik als advies van Hepping: "Jongen, je moet wat damesfietsen voor de deur zetten!" Ik heb dat gedaan en het werkte. Toen kwam de jeugd wel.

In het oogstseizoen kwam het personeel van Hepping 's avonds altijd nog een gehaktbal eten en een pilsje drinken. Tegen kwart voor elf kwam Hepping zelf ook nog even langs: "Bram geef die jongens nog een gehaktbal en een pilsje". Hepping had dan meestal voor één van zijn jongens ook nog wel een klusje: "Je moest eigenlijk nog even voor mij naar de Noordoostpolder."

Jan Hepping was heel handig in de omgang met mensen. 'Purkie' Blauw, de vrachtrijder uit Alting, reed ook wel voor Hepping. Op een zaterdagmiddag toen Purkie zijn vrachtwagen al had schoongemaakt, vroeg Jan Hepping hem of hij nog een ritje wilde maken om een rooimachine weg te brengen. Blauw had er eigenlijk geen zin in, maar Jan Hepping haalde hem over om die rit toch te doen. "Waar moeten we heen?" vroeg Blauw. "Achter Meppel en ik ga wel met je mee." Zij gingen samen in de vrachtauto op weg en bij Meppel vroeg Blauw: "Waar moeten we heen?" Toen kwam de aap uit de mouw: "Naar Schiedam!" Je begrijpt wel dat ze in Schiedam terecht zijn gekomen en dat die rooimachine daar is afgeleverd.

"Ik had veel bewondering voor Jan Hepping. Bij de bevrijding in 1945 is zijn pand afgebrand en moest hij weer helemaal opnieuw beginnen. En dat is hem goed gelukt. Hij was een slimme zakenman en aan zijn zakelijk inzicht en zijn adviezen heb ik veel gehad."

Bram Padding vertelt verder over zijn café. "Je moet

ook wat geluk hebben. In de zestiger jaren werden in Drenthe de gasbuizen gelegd door de Nederlandse Pijplijn Combinatie 'Entrepose' en de hoogspanningslijnen door het Duitse bedrijf S.A.G. De werknemers van die bedrijven kwamen graag bij mij in het café, omdat de verpleegsters van Beileroord er ook waren. Hoe dat kwam? Ik was een keer in Assen geweest en op de terugweg stonden drie meisjes in de regen te liften. Ik nam ze mee en we kwamen aan de praat. Ik vertelde dat ik in Beilen een café had en dat ze welkom waren. Die avond kwamen ze met een paar vriendinnen in het café en het werd erg gezellig met de lassers van de Nederlandse Pijplijn Combinatie. Zo is het dus begonnen. Om de sfeer te verhogen kocht ik een jukebox voor het gigantische bedrag van 10.000 gulden. Er konden 200 plaatjes in en dat was in die tijd heel wat. De muziek viel erg in de smaak bij het jongere publiek.

Overdag kwam een ouder publiek in het café; om 11 uur zaten er ouderen rond de stamtafel een borreltje te drinken en tijdens de lunchtijd waren er vertegenwoordigers, in die tijd ook wel handelsreizigers genoemd, die dan hun uitsmijter of gehakt met brood nuttigden. Het café is in 1963 na de verbouwing vernoemd naar mijn vrouw Zwaan. Het prachtige uithangbord met daarop een zwaan is gemaakt naar aanleiding van een idee van Hans Vredeveld, zoon van schilder Bas Vredeveld. Hans had een tijd bij de Marine gezeten en kwam daarna weer in het schildersbedrijf van zijn vader, dat gevestigd was op de hoek Asserstraat en de Molenstraat. Voor zijn opleiding tot schilder moest Hans een werkstuk maken. Hij maakte toen een papieren zwaan. Dit liet hij mij zien, hij plakte het op de bar en zei: "Waarom noem je het café niet 'Het Zwaantje'? Ik vond dat een heel goed idee en ben met het ontwerp van Hans Vredeveld naar een siersmid in Den Dolder gegaan en die heeft voor mij het uithangbord gemaakt." Dit bord hangt er nog altijd.

Het leven aan de Markt was zeker niet saai. "De schoenmaker van de overkant van de markt kwam af en toe om 12.00 uur 's middags een borreltje halen. Hij stak dan de Markt over met zijn schoenmakersschort nog voor en een schoen in de hand. Hij deed net alsof hij een schoen naar een klant bracht. Op de terugweg had hij de schoen onder zijn schort verborgen."

Een regelmatig bezoeker van het café was Jan Grit, bijgenaamd Jan 'Bellegie', dorpsomroeper en schoorsteenveger. "Wanneer hij in het dorp boodschappen had gedaan, kwam hij bij ons langs. Hij dronk dan altijd één, hooguit twee borreltjes. Het was een heel gezellige man en hij kreeg vaak, van bijvoorbeeld

◀ *Het smeedijzeren uithangbord*

► *Jan Grit, bijgenaamd Jan 'Bellegie' met zijn vrouw Theresia Hoeree*

een vertegenwoordiger, een borreltje aangeboden: "Doe mijnheer ook een borreltje." Jan sloeg dat natuurlijk niet af, maar zei altijd: "Nee, nu niet, schrijf maar op dan drink ik hem morgen wel op" en zo had Jan Bellegie elke dag zijn borreltje. Voor mijn vrouw Zwaan schildte Jan vaak bij de kachel in het café de aardappelen en hij kreeg daar natuurlijk een borreltje voor. Toen Jan Grit in het café overleed was hij 95 jaar."

We lopen verder naar het pand Brinkstraat 1 dat direct aan de Markt is gelegen.

Slager Hof

Naast café 'Het Zwaantje' was destijds slagerij Hof. Tegenwoordig zit in het pand 'Primera', een zaak in rookartikelen en tijdschriften. Slager Marchienus Hof was een vakman. Volgens de Heppings de beste slager van Beilen. Hij leverde kwaliteit. Henk Hepping is nog steeds onder de indruk van de manier waarop slager Hof de slachtdieren vanaf de schuur die achter het café van Meinen stond, naar de slagerij leidde. Hepping: "De rust waarmee Hof met de dieren over de Markt liep, was ongekennd. Met de koopmansstok tikte Hof tegen de achterpoten en hij kuierde heel ontspannen met de varkens naar de slagerij."

Aan de overkant van het café en de slagerij, was een garage. Minie Ploeg-Ludwig weet zich veel te herinneren over de familie Nicolai die deze garage dreef. Zij wordt daarbij geholpen door Minno Nicolai, oudste zoon van de garagehouder.

Garage Nicolai

"Tegenover café 'Het Zwaantje' en slager Hof was de garage van Wiebe Nicolai gevestigd. In dat pand zit nu de opticienzaak van Hans Anders. Aan de Markt was een benzinepomp en tussen onze woning en het

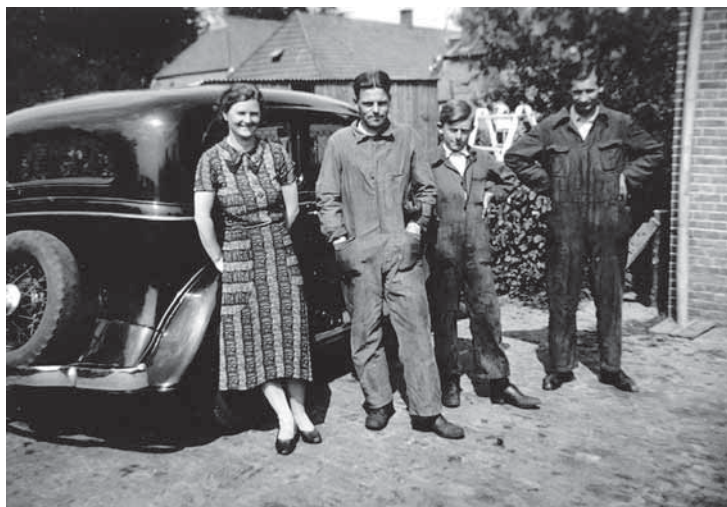
► *De achterzijde van de garage van Wiebe Nicolai. Op de driewieler fietst de vierjarige Minno Nicolai. De twee mannen zijn vermoedelijk Poolse arbeiders die door de Duitsers in de gevorderde gearage waren tewerkgesteld (Collectie M. Nicolai).*

garagebedrijf annex fietsen- en bromfietsenhandel was een smalle gang. De auto's moesten om de garage te bereiken, vanaf de Torenlaan naar de achterzijde van het garagebedrijf rijden.

Op 13 februari 1955, het was op een zaterdagmiddag, was mevrouw Nicolai bij de familie Ludwig in de woning en iemand merkte op: "Wat wordt het toch donker". We keken beter en zagen dat de bovenverdieping van de woning van Nicolai in brand stond. De vlammen sloegen al uit het dak. Mevrouw Nicolai rende naar huis en ging naar boven om daar nog wat spullen te redden. Even later stond de trap in brand en zat zij opgesloten. Een brandweerman en schipper Westers hebben haar toen gered via een ladder. Ik hoor hen nog zo zeggen: "Laat maar los, dit komt wel goed, wij houden je wel vast." Deze brand heeft op mij, als twaalfjarig kind, een enorme indruk ge-

◀ De achterzijde van de garage van Wiebe Nicolai. Vanaf links: Geertje Nicolai, garagehouder Wiebe Nicolai, onbekende en Roelof Fokkens (Collectie M. Nicolai).

maakt. Vooral 's avonds toen de familie Nicolai bij ons in huis was; dat was heel emotioneel. De bovenverdieping van de woning brandde uit, de winkel en de garage bleven gespaard."

De nu 69-jarige Minno Nicolai, oudste zoon van de garagehouder Nicolai, heeft als kind goede herinneringen aan de Markt. "We konden op de Markt en in de garage van mijn vader heerlijk spelen. Verstoppertje spelen met neven en nichten. Op de Markt maakten wij in de winter van 1947 een enorme sneeuwberg en gleden daar vanaf met onze sleetjes. We speelden ook heel graag bij de bunker die tussen de boerderijen van Brunsting stond. We plukten daar ook sneeuwklukjes. In de grootste boerderij woonden Hendrik Bos en zijn vrouw. Zij wilde niet hebben dat wij daar speelden en sneeuwklukjes plukten. Mevrouw Bos was een keurige vrouw, het was daar altijd heel netjes.

Wij zochten daar onder de grote eikenbomen ook graag naar eikels. De eikels werden gebruikt voor veevoer en we verkochten ze voor 5 cent per kilo aan groenteboer Langbroek. Vijf cent per kilo was voor ons een heel bedrag. Bakfietsen vol met eikels werden bij Langbroek aangevoerd. We konden één keer per week bij hem terecht na een aankondiging in de Beiler krant. Langbroek had een zaak in de Brinkstraat, in het voormalige pand van de Coöperatie. In dat pand had Jan Vreeman later zijn zaak. Het is nu afgebroken.

Toen ik wat ouder was, deed ik wat klusjes in de garage, zoals auto's wassen en de garage aanvegen. Ik verdiende daar wat geld mee. De autotechniek interesseerde mij verder helemaal niet. Ik keek veel liever bij de wagenmakerij van Beuving. Mijn voorliefde voor houtbewerking zat er kennelijk toen al in, want

ik ben later werkvoorbereider en calculator in de timmerindustrie geworden.

Vader Wiebe was afkomstig uit Gorredijk en heeft in 1939 de garage van Koning overgenomen. Hij had een voorliefde voor auto's van het merk Ford. Bij de bromfietsen was hij dealer van het merk 'Kaptein Mobylette' en de fietsen die hij verkocht waren van de merken 'Juncker', 'Fongers' en 'Gazelle'. Mijn vader probeerde mij te stimuleren voor het bedrijf en hij zei eens: "Probeer jij die bromfiets maar te verkopen." Maar het lukte mij niet, ik had er geen gevoel voor. Vader had een goed bedrijf met vrij veel personeel: Jan Koerts was de boekhouder en hij had enkele automonteurs in dienst: Roelof Wiltinge en Doorten uit Lheebroek, Roelof Boer uit Beilen, Harm Oldebeuving van de Beilervaart en Mulder van Smalbroek. Verder hadden we twee fietsenmakers, Stolte van de Brunstingerstraat en Kerkhove, een patiënt van Beileroord. Deze laatste was een heel goede vakman die heel lang bij ons heeft gewerkt.

Het bijzondere van een garage in die tijd was, dat er altijd werd doorgewerkt wanneer een klus af moest. Vooral tijdens de bietencampagne. De vrachtwagens van Kolk uit Wijster, Hummel uit Spier, Strijk uit Beilen en de veewagen van 'Purkie' Blauw moesten de volgende dag wel weer rijden. Die veewagen van Blauw werd elke zaterdagmiddag bij de garage schoongemaakt. Purkie liet dan de mest op het garagerrein liggen. Ik ruimde dat dan voor mijn vader op en verdiende er een zakcentje mee.

Vader is in 1963 gestopt, er moesten grote investeringen, zoals de aanschaf van bruggen, worden gedaan, en er was geen opvolger. De zaak is verkocht aan Piet Fernim. Hij heeft de garage nog een paar jaar voortgezet. Later is in het pand de stoffeerder en meubelmaker Mulder gekomen en nu zit Hans Anders er in."

Minie Ploeg-Ludwig wandelt verder met ons over de Markt en zo komen we bij het pand van haar vader.

Kleermaker J.B. Ludwig

"Zoals gezegd, mijn vader, kleermaker J.B. Ludwig woonde direct naast Nicolai. Nu zit in het pand, Markt 6, een Chinees restaurant. Aan de Marktzijde was een kleine etalage met daarachter een paskamer, dan een woonkamer en een keuken. In het achterhuis

► *Het pand van de familie Ludwig aan de Markt. Rechts staat mevr. Ludwig-Nobbe (Collectie M. Ploeg-Ludwig).*

was een uitbouw met daarin de kleermakerij. In de oorlog was Roelie Lambeek, de kleermaker die mijn vader in de kleermakerij hielp en naar Duitsland moest, bij ons ondergedoken en om hem bij onraad te waarschuwen had mijn vader een alarmbel bij de voordeur gemaakt. Om de werking te controleren hadden de makers van het alarmsysteem, mijn vader, zijn vriend Gerrit Blomsma en mijn oom Jan Ludwig op het geheime belletje gedrukt, maar ze vergaten Lambeek te waarschuwen. Het werkte, Lambeek vluchtte; hij was een dag en een nacht ergens anders ondergedoken. Ik meen bij de burens op Markt 8.

Vader maakte regelmatig twee kostuums per week. Wij moesten altijd de rijgdraden verwijderen. Daarnaast maakte hij ook 'Manchesterse' broeken voor de boeren. Zij kochten elk jaar een nieuwe broek van die dikke, stugge stof. Wanneer een pak klaar moest zijn, werkte vader rustig een nacht door. Ik zie hem nog zo zitten in de kleermakerszit op de werktafel. Roelie Koning en later Albertje Vos werkten als naaister bij mijn vader. Financieel konden mijn ouders zich net redden. Het hield niet over voor een gezin met vijf kinderen. Bij ons lag er grijs brood op tafel. Bij vrienden lag het duurder witbrood. Dat was voor ons, kinderen, geen probleem. We hadden een druk en gezellig gezin."

Lammie Hepping kan zich die gezelligheid bij Ludwig nog best herinneren. Zij speelde met Jan, Ali en Bart Ludwig en met Annemarie Hof, de slagersdochter, het spel 'Trouwen'. Lammie: "Dat spel zie je nu niet meer. Het leek wel wat op Monopoly. Door de dobbelsteen te gooien moest je zo snel mogelijk een uitzet bij elkaar verdienen. Het was een leuk spel. Ik heb later nog eens geprobeerd om het spel te kopen, maar ik kon het nergens vinden."

Minie vervolgt haar verhaal: "In de strenge winter van 1966 verhuisden we naar een nieuw pand tegenover het gemeentehuis in de Raadhuisstraat. Vader was een druk man. Hij spande zich in de voor politiek, kerk en school. Voor de CHU was hij gemeenteraadslid. Hij overleed in 1976."

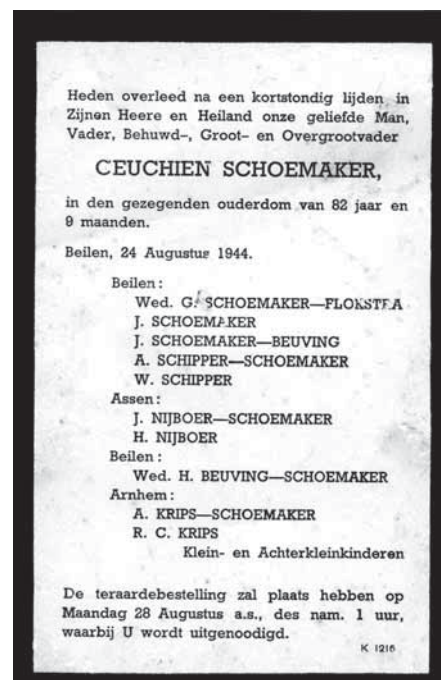
Minie Ploeg-Ludwig neemt ons weer verder mee op haar wandeling rond de markt en zij ontmoet onder andere Elsienus Beuving, zoon van wagenmaker Jan Beuving.

Elsienus Beuving: "Op Markt 8, waar sinds kort weer een groentezaak van Stevens is gevestigd, woonde Ab Seubring met zijn vrouw Riek Vos die afkomstig was uit Alting. Zij kon prachtig zingen tijdens het ophangen van de was. Aan de andere kant van het pand woonden aan de voorkant, opa en opoe Seubring. Zij was een klein vrouwtje dat de kunst verstond om een brood te snijden, terwijl ze het brood onder de arm en tegen de borst had geklemd.

Op Markt 9, waar nu een caf  teria is gevestigd, woonde Jans Schoemaker met zijn gezin. Schoemaker deed zijn naam eer aan: hij was inderdaad schoenmaker van beroep."

Elsienus Beuving weet het nog precies: "Aan de voorzijde was een winkel en boven aan de achterzijde, je moest op de deel de trap op, was de schoenmakerij. Jans Schoemaker werkte daar samen met zijn vader

Ceuchien die in 1944 overleed.

Zijn rouwkaart heb ik altijd bewaard. Ik vond het heel bijzonder hoe men vroeger zo'n kennisgeving vorm gaf: aan de ene kant de gebruikelijke tekst waarbij het overlijden werd medegedeeld, en aan de andere kant de adressering. Eigenlijk was het een briefkaart."

Minie Ploeg-Ludwig gaat verder met haar rondgang over de Markt en we komen bij de wagenmakerij van Beuving.

Wagenmakerij Beuving

"In de oorspronkelijke boerderij Markt 10 was de wagenmakerij van Jan Beuving en tante Jantje Beuving-Gaasbeek, de ouders van Aaltienus en Elsienus Beuving. Jantje Beuving-Gaasbeek was een bijdehante vrouw. Mijn ouders lazen samen met Beuving de krant en mijn broers moesten altijd de krant naar hen brengen. Ze hadden daar een hekel aan, want ze moesten dan altijd voor tante Jantje een klusje doen, zoals bijvoorbeeld onkruid wieden." Elsienus Beuving wordt geconfronteerd met dit verhaal. Hij schiet in de lach en merkt op: "Ja zo was mijn moeder wel." Ook de Heppings hebben hun herinneringen aan tante Jantje. Jantje Beuving-Gaasbeek ging graag naar het kerkhof aan de Torenlaan. Zij gaf dan de kinderen een rondleiding en vertelde wie waar lag en wat de familieverbanden waren. Tante Jantje liep

dan vaak al breiend over het kerkhof. Een knot wol in de voorzak van haar schort en de pennen onder de armen geklemd.

Jantje Beuving-Gaasbeek was nogal bang voor de natuur. "Wanneer het stormde," weet Albert Hepping te vertellen, "dan schuurden de takken van de grote eiken, die tussen het pand van Beuving en de boerderij Brunsting stonden, over het dak van het huis van Beuving. Jan Beuving moest dan naar buurman Brunsting om te vragen of de takken afgezaagd konden worden. Later bleek dat hij helemaal geen toestemming nodig had, want de bomen stonden op zijn eigen grond."

Aan de wagenmakerij van Beuving heeft ook Minno Nicolai goede herinneringen: "Ik was gefascineerd door het hout, het rook er zo lekker. Ik stond daar vaak te kijken en ik vond het heel bijzonder om te zien hoe ze uit krom hout, dat uit de hakhouten bosjes kwam, wagenwielen maakten. Dat kromme hout was heel geschikt voor de wagenwielen en andere ronde delen van de karren. Dit hout hoefde niet gebrand te worden om het te kunnen buigen en was daardoor veel sterker dan gebogen hout."

Elsienus Beuving vertelt meer details over de wagenmakerij: "Mijn vader Jan Beuving zal zo omstreeks 1910 met de wagenmakerij zijn begonnen en hij is in 1951, na een beroerte waarbij hij half verlamd raakte,

▼ *De stelmakerij. Boven, vanaf links: grootvader Jan Beuving, leerjongen Wierd Veenstra, Jan Beuving, de vader van de geïnterviewde Elsienus Beuving. Op de voorgrond zit een onbekende jongen (Collectie E. Beuving).*

▼ *Deze wipkar is in de omgeving van Dwingeloo gemaakt. Hij was in het bezit van de familie Nijland, die in 1930 van Lheebroek naar Hooghalen is verhuisd. De wipkar is thans in bezit van G. Koning-Nijland te Wijster.*

noodgedwongen gestopt. Er werden hoofdzakelijk houten wipkarren gemaakt, twee grote wielen achter en één klein wiel voor. Verder was er veel reparatiewerk, meestal betrof het herstel van de wielen of vervanging van een schot.

Oorspronkelijk was het pand een boerderij, dat kun je nu nog wel zien aan de vorm. Vader huurde het pand van iemand uit Roden. Hij had het recht van eerste koop. Het pand met een grote tuin moest 3.500 gulden kosten en dat konden mijn ouders niet betalen. Mijn moeder wilde dat vader naar buurman Jan Brunsting zou gaan om te bekijken of die hen het geld wilde lenen. Vader aarzelde en mijn moeder drong nog maar eens aan met het gevolg dat mijn vader het nette pak aantrok en naar Jan Brunsting ging. Binnen tien minuten was hij terug, hij kon het geld lenen tegen twee procent rente. Ja, zo ging dat in die tijd.

In de wagenmakerij heeft Jan Heling, die later getrouwd is met Trui Padding, jarenlang als knecht gewerkt. Toen mijn vader door die beroerte niet meer kon werken, heeft Heling de nog liggende opdrachten afgemaakt.

Het eikenhout voor de wagens werd gekocht bij boeren in de omgeving. De bomen werden met de 'Malle Jan' opgehaald en naar de zagerij van Dolfing in Makkum gebracht. De dikke planken werden naast de wagenmakerij op blokken gestapeld, zodat de wind er goed door kon waaien. De planken lagen zo wel twee tot drie jaar te drogen.

Het maken van de grote houten wielen was een heel werk. Eerst legde vader een kartonnen mal op de werkbank en dan werd de plank verzaagd met een elektrische lintzaag. Voor één wiel waren wel 15 mallen nodig. Het meest bewerkelijke was, zoals wij dat noemden, de 'toet'. In de toet werd de as gestoken, maar die moest eerst nog wel met de hand doorboord worden. Rondom de toet werden de houten spaken gemonteerd en vastgezet in de velg. Allemaal handwerk!

Bij smid Vrieling in de Brinkstraat of bij smid Beuving in de Hekstraat, dat hing er maar van af waar de opdrachtgevende boer klant was, werd het ijzeren loopvlak rond de velg gesmeed. De ijzeren velg werd bij de smid in het vuur gelegd. Het houten wiel werd plat op de grond gelegd en de gloeiend hete ijzeren velg werd met twee grote tangen om de houten velg gelegd en afgekoeld met water. Hierdoor kromp het ijzer en kwam het goed vast te zitten op het houten wiel."

Minie Ploeg-Ludwig en Elsienus Beuving zijn bijna aan het eind van hun rondgang over de Markt. Zij zijn gearriveerd

▲ In het tweede pand van rechts woonde de familie Beuving.

bij de boerderijen van Brunsting en mijmeren over de Markt van weleer.

Het bunkertje tussen de boerderijen van Brunsting

In de boerderijen Markt 11 en Markt 12, woonden volgens Minie Ploeg-Ludwig in haar jeugd veehandelaar Hendrik Bos en de familie Voorham. Tussen deze boerderijen, beide het eigendom van de familie Brunsting, stond onder de grote eikenbomen een bunkertje. Over dit bunkertje, door de Duitsers in de oorlog gebouwd, heeft Elsienus Beuving nog een verhaal: "Tijdens de bevrijding op 12 april 1945 kwamen de Canadezen vanaf de Brunstingerstraat in de richting van de Markt. Er werd flink gevochten. De winkel van Jan Hepping en de boerderij van Hendrik Bos, die bij de menning stond tussen het café van Struik en Hepping, werden in brand geschoten. De familie Bos is toen dwars over de Markt gevlucht en het bunkertje in gerend. Even later werd ook het bunkertje beschoten. Gelukkig gaven de Duitsers zich over en de familie Bos kwam er ongedeerd uit. De dochter van de familie Struik is ook gevlucht, zij rende naar ons huis."

De bunker is omstreeks 1964 door militairen afgebroken. Jantje Mensing-Oortwijn heeft daar zelfs nog een paar foto's van. Zij vertelt daarover: "Eén van die militairen had een fototoestel en hij maakte een paar foto's van het afbreken van het bunkertje. De soldaten kregen van ons elke dag koffie en als blijk van waardering kregen wij later de foto's van die soldaat toegezonden. Ik denk dat maar weinig mensen in Beilen deze foto's hebben gezien."

De boerderijen van Brunsting

Wanneer de Markt ter sprake komt, worden de boerderijen van Brunsting met de nodige weemoed ook altijd genoemd. Naast de wagenmakerij van Beuving stond de boerderij Markt 11 waarin vroeger Marij Brunsting woonde.

Elsienus Beuving: "Iedereen noemde haar tante Marij. Bij tante Marij woonde ook juffrouw Brunsting. Zij was onderwijzeres aan de openbare school in de Schoolstraat. Zij is op betrekkelijk jonge leeftijd overleden.

Na het overlijden van de dames Brunsting hebben verschillende mensen in de boerderij Markt 11 gewoond. Ik herinner me: Evert Bos met zijn gezin, Roelof Boer met Aaltje Sattler, de familie Oortwijn en Albert Snoeijer die met Zwaantje Brinkman uit Hooghalen was getrouwd.

◄▲ *Het bunkertje na 1945 tussen de boerderijen van Brunsting*

►▲ *Het afbreken van de bunker door militairen met pneumatische hamers, 1964 (Collectie J. Mensing-Oortwijn)*

Jan Brunsting woonde in de boerderij Markt 12. Voor zover ik weet, waren beide boerderijen eigendom van Jan Brunsting. Brunsting was een nogal aristocratische man, steeds gekleed in het nette pak met strik en boord en hij hield iedereen op een afstand. Hij was beslist niet armlastig. Toen de gemeente de Markt in 1919 wilde vergroten, moest men onderhandelen met Jan Brunsting. Uit overlevering van mijn vader weet ik dat Brunsting een exorbitant bedrag voor een stuk tuingrond vroeg. Dit bedrag wilde de gemeente niet betalen en men is tot onteigening overgegaan." Brunsting vroeg voor het stukje grond dat hij voor de Markt moest afstaan, een bedrag van 36.000 gulden dat gebaseerd was op een hectareprijs van ruim 250.000 gulden (!).

Brunsting had tegenover een wethouder en de gemeentesecretaris verklaard dat hij in het algemeen belang een offer moest brengen.² Volgens Elsienus Beuving deed Brunsting overigens voor de gemeenschap ook belangeloos wel het nodige: zo bediende hij en hij alleen, het schut in de Beilerstroom, waardoor het water bij hoge waterstand langs de Nassaukade naar de havenkolk kon stromen. Brunsting kreeg daarvoor elk jaar van de waterbeheerder een

◄ *Boerderij Markt 11 (Collectie Oudheidkamer Beilen).*

blauwe trui. Beuving: “Toen na het overlijden de boedel van Brunsting werd opgeruimd, trof men een kast vol blauwe truien aan.”

De Markt als vee- en weekmarkt.

Elsienus Beuving heeft nog herinneringen aan de veemarkten: “Er waren, meen ik, twee keer per jaar grote veemarkten voor vooral koeien. De koeien moesten, voordat ze de markt op mochten, eerst onderzocht worden op mond- en klauwzeer. Mijn vader Jan Beuving en zijn zwager Jans Schoemaker verdienden dan een centje bij. Veearts Koning keurde de dieren. Mijn vader en mijn oom stonden ieder aan een kant van de koe, pakten het dier bij de hoorns en staken de vingers in de bek van het beest. De koe opende dan de bek en de veearts kon zijn keuring doen. Wanneer het dier de goedkeuring had gekregen, ging de boer naar het groene houten gebouwtje van de marktmeester. Dit gebouwtje stond op de hoek van de Nassaukade met de Markt, vlak bij de eerste boerderij van Brunsting. Er werd betaald en het dier werd naar de stangen op de markt gebracht.” De Markt was ook een ideaal speelterrein. Minie Ploeg-Ludwig speelde heel graag aan de stangen van de veemarkt: “Het spelletje ‘eerste stang’, zoals Nel de Jonge-Kerkhove dat destijds beschreef, kwam mij heel bekend voor.”³

Elsienus Beuving herinnert zich het spelletje ‘kettierijen’ dat ook op de Markt werd gedaan. “Dit spel begon met twee kinderen die elkaar bij de hand hadden en die dan probeerden een ander kind aan te tikken. Dat andere kind probeerde dit natuurlijk te voorkomen. Wanneer het kind aangetikt was, moest het ook in de rij en vervolgens werd geprobeerd om ook alle andere kinderen aan te tikken. Wanneer dat lukte, moesten deze kinderen ook in de rij, net zolang totdat iedereen aangetikt was. Het was de kunst om niet getikt te worden en het was natuurlijk prachtig wanneer je als opgejaagd kind door de rij heen kon breken.”

Minie besluit haar rondgang over de Markt:

“De wekelijkse markt was ook altijd een belevenis. Er waren vaste marktkooplieden zoals de bloemen- en zadenhandelaar Drenth uit Assen. Dit is nu de zaak van het grote ‘Tuinland’ in Assen. Ook het ‘Fruitbaasje van Tiel’ was er altijd. Dit was een groente- en fruitverkoper. En natuurlijk was er ook de plaatselijke ijscoman Kappen. Hij woonde aan het eind van de Brunstingerstraat. Op of bij de Markt was altijd wat te beleven.”

▲ De brug over ‘het kleine Vaortie’ die van de Kolk naar de Beilerstroom liep. Op de achtergrond is de boerderij van de familie Brunsting (Markt 12) te zien. (Collectie Oudheidkamer Beilen)

Noten

- 1 Dit is een oud gebruik in Drenthe bij bruiloften.
- 2 G.J. Dijkstra e.a., Gemeente Beilen 1811-1997, Beilen 1997, pp. 214-215.
- 3 N. de Jonge-Kerkhove, *De Markt*, in: Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen, jaargang 13, nummer 1, maart 2001.

► Ijscoman Kappen met zijn ijscoman op de Markt (Collectie M. Ploeg-Ludwig)

DOOR
JANNIE HADDERINGH

Café Schortinghuis in Spier

Tijdens de festiviteiten rondom de 65-jarige bevrijding van Beilen en omgeving in april van dit jaar, was er een fototentoonstelling. Hier was een foto bij van de bevrijding van Spier. Op deze foto was het café te zien met daarvoor een groep Franse parachutisten. Als onderschrift stond er bij: 'De Duitse stelling bij café Hummel bezet door Franse parachutisten'. Dit onderschrift klopt echter niet. Hoe zit het dan wel?

Uit archiefstukken kunnen we herleiden dat het pand en de grond in 1880 in bezit was van Leffert Hendrik Barelds uit Dwingeloo. Tot 1923 is het pand bewoond geweest door Jan Hummel en Anna Dekker. Ook vinden we uit die tijd de namen Hendrik Jan Veenhoven en Meeuws Zwaneveld.

In 1923 hebben Hendrik ten Buur en Jentje Uiterwijk het pand gekocht en zij hebben tot 1960 hier een café

gedreven. Daarnaast hadden ze ook een kleine kruidenierswinkel. Naast de normale kruidenierswaren werden er ook klompen verkocht. Hiervoor hadden

◀▼ *Café en kruidenierswinkel H. ten Buur omstreeks 1940*

▶▼ *Hendrik ten Buur met venterswagen*

▲ *Café en kruidenierswinkel H. ten Buur omstreeks 1946*

ze een klompenzolder ingericht. Hendrik ging op woensdag en zaterdag met zijn paard en wagen venteren in Spier. Op vrijdag ging zijn rit naar Pesse. De overige dagen was hij thuis, waar natuurlijk ook veel te doen was. Thuis was er de winkel en het café. Toen de boeren meer kippen gingen houden, werd hij ook eierverzamelaar. De eieren werden thuis in grote kisten verzameld en werden dan eens per week door

een eierhandelaar opgehaald.

Naast de inwoners die zo nu en dan een borreltje kwamen drinken, waren er activiteiten van de boerschap. De meeste inwoners van het dorp waren hier toen nog lid van. Spier was natuurlijk een agrarisch dorp. De vergaderingen liepen uit op feesten. Eens in de twee jaar rond Hemelvaart was er altijd een volksfeest in Spier. Achter het café stonden een zweefmolen en een schiettent.

Rond Sinterklaas was er een sjoelcompetitie en schijfschieten. Ook de krentenbloesemtocht vanuit Dwingeloo deed in die tijd steeds Spier aan. Dit was voor het café een enorm drukke dag, want hier was dan het rustpunt.

Aan de zijkant van het café, ongeveer op de plaats waar nu de ingang is met het glazen portaal, was 'het winkelhoekje'. Dit was een inham met twee deuren

◀▼ *Jan ten Buur voor de winkel in 1946*

▶▼ *De boervergadering in café Ten Buur in 1960. Vanaf links de volmachten Jan Warnders, Jan Hummel en Gerrit Jager.*

met een diepte van ongeveer een meter. De deur naar rechts ging naar het café en de deur rechtdoor ging naar de winkel. Ter bescherming van de etalage waren er ijzeren stangen horizontaal voor de ramen geplaatst. Sommige cafébezoekers hadden deze stangen hard nodig om hun evenwicht te bewaren bij het verlaten van het café.

Aan de voorzijde van het pand zaten vier ramen. De eerste twee waren de caféramen en de andere twee waren de ramen van de huiskamer.

Hendrik en Jentje hadden een zoon Jan en een dochter Jantje. Toen Hendrik en Jentje wat ouder werden en wel hulp konden gebruiken zijn eerst zoon Jan en zijn vrouw Jo bij hen ingetrokken. Zij hadden niet veel op met het caféleven en na een paar jaar zijn zij naar Rolde verhuisd, waar ze zelf een kruidenierswinkel begonnen. Toen kwamen Jantje en haar man Hendrik

▲ *Voorgevel café Ten Buur aan de weg van Spier naar Wijster*

naar Spier om hun ouders bij te staan. Ook zij hebben een paar jaar bij hen ingewoond. Omdat er geen vooruitzichten waren op veranderingen, zijn zij naar Wijster vertrokken, waar zij café Van Es hebben gekocht. Dat werd toen café Hulst aan de Beilerweg. Dit café is eind jaren negentig van de vorige eeuw afgebroken.

In 1960 is café Ten Buur verkocht aan de familie Kammer, die het vrij snel hebben doorverkocht aan de familie De Groot. Deze familie is hier drie jaar uitbater geweest en in die jaren is er weinig veranderd.

In 1963 kwam het café in bezit van Wilto en Hilly Schortinghuis. Al vrij snel werd het café groter gemaakt. De kamer werd bij het café aangetrokken, de klompenzolder werd woonkamer, de schuur waar Ten Buur zijn wagen en paard had staan werd bij de winkel aangetrokken en er werd een uitbouw gemaakt met daarin een toilettengroep.

Het venten heeft Wilto nog een paar jaren gedaan. Hij deed dat met een auto, een Ford Vedette, die net zo hard vooruit als achteruit reed.

De winkel werd een heuse supermarkt met winkelmandjes, verse vleeswaren in een koelvitrine, souvenirs en echte winkelmeisjes. Het werd toen een

◀ *In de ViVo-winkel van Schortinghuis omstreeks 1966. Achter de toonbank staan Grietje Gils (links) en Jantje Kremer.*

ViVo-winkel. De winkelmeisjes waren Hilly Warnders, Grietje Gils en Jantje Kremer. Het café kreeg de naam 'de Viersprong'.

Door het opkomende toerisme werd het cafébezoek drukker, maar door de opkomst van de grote supermarkten in de omgeving en het feit dat de dames uit het dorp hun rijbewijs gingen halen, liep de omzet van de winkel zodanig terug, dat midden jaren zeventig is besloten met de winkel te stoppen. De winkelruimte werd toen bij het café aangetrokken. 'Het winkelhoekje' verdween, de muur werd recht getrokken en het pand werd wit geschilderd. Door de ligging aan de snelweg werd het een bekende pleisterplaats van menig trucker. De koffie met de gehaktballen vonden gretig aftrek. De op- en afrit van de A28 liep toen rechtstreeks naar de parkeerplaats. De keuken werd te klein, dus moest er weer worden verbouwd.

Vroeger werden de bruiloften thuis gevierd, maar daar kwam steeds meer verandering in. Eerst werden de bruiloften in het café gehouden, maar dat ging dan ten koste van de vaste gasten.

Eind jaren zeventig werd er een grote zaal aan het café gebouwd met in de kelder twee kegelbanen. In die tijd was dit een hele onderneming. Een gigantisch gat werd er gegraven met daarin bronbemaling. Het haalde de regionale pers.

In deze hectische periode kwam Hilly Schortinghuis als gevolg van een ongeval om het leven.

Wilto is een paar jaar later hertrouwd met Jannie Haddingh en samen zetten ze de schouders er onder.

Het café werd niet alleen bezocht door mensen van buiten, maar ook de inwoners van Spier, jongen oud, wisten de weg naar het café te vinden. Het was een echt dorpscafé. Heel het verenigingsleven speelde zich hier af. De vergaderingen en bijeenkomsten werden hier afgesproken. Er was natuurlijk de boerschop, maar later ook de vereniging van dorpsbelangen, de biljartclub, de vrouwenvereniging, de jeugdclub, de kaartclub, de toneelclub en de kloot-schietclub. Ook de dorpsfeesten werden en worden nu nog eens in de vier jaar groots gevierd. Vroeger gebeurde dat in een grote tent, maar de laatste jaren vanuit de zalen van het café.

Het steeds drukker wordende toerisme was de aanleiding tot het bouwen van een serre aan de voorzijde. Dit vond plaats eind jaren tachtig, gelijktijdig met de herinrichting van het dorp. Het kruispunt werd verlegd, er kwam asfalt op de weg en er werd een fietspad naar Wijster aangelegd.

De feesten en partijen werden groter en daardoor werd de zaal te klein, dus moest er weer worden

▲ Het interieur van café 'De Viersprong'

verbouwd, een zaal er achterlangs. Dit vond plaats in 1992. In 1996 is deze zaal nogmaals vergroot. De naam Schortinghuis was zo ingeburgerd, dat de naam 'de Viersprong' op de achtergrond raakte en geleidelijk werd het 'Café Schortinghuis'. Tot op de dag van vandaag heet het nog altijd zo.

In de herfst van 1996 overleed Wilto plotseling. Jannie zette de zaak voort en heeft toen het oude cafégedeelte gerenoveerd. De witte muren werden gesloopt en er kwamen weer rode, stenen muren voor terug, inclusief de nodige isolatie. Ook de entree van glas, zoals die er heden ten dage nog is, is toen geplaatst.

In augustus 1999 is het bedrijf verkocht aan de familie De Leeuw uit Westerbork. Zij hadden daar al Hotel de Westerburcht en door deze uitbreiding konden zij hun grenzen verder verleggen. Ook zij hebben al vele verbouwingen achter de rug en tegenwoordig heet het bedrijf 'Kasteel Schortinghuis'. Met name het interieur doet je wanen alsof je in een echt kasteel bent.

Het is altijd goed toeven in Spier. Je kunt er lekker in de serre genieten van een kopje koffie of een ander lekker drankje en ook voor een heerlijke maaltijd ben je daar op het juiste adres.

Café Schortinghuis is al vele decennia het kloppende hart van Spier, waar, naast de vele toeristen, ook de dorpsbewoners hun plekje hebben.

DOOR H.J. VOS

De bruggen van Hijken 1

In de komende nummers wordt aandacht besteed aan de bruggen over het Oranjekanaal in Hijken. In dit nummer beschrijft Henk Vos 'de tweede brug' over het Oranjekanaal.

Het Oranjekanaal werd tussen 1853 en 1857 gegraven. De kanaalarbeiders kwamen van elders, ze woonden in tenten en keten. In Hijkersmilde was een post hulpmarechaussee gevestigd om ongeregelde verkeer tussen de plaatselijke bevolking en de kanaalarbeiders te voorkomen.

Hijken is het enige Drentse zanddorp, dat door het Oranjekanaal werd doorsneden. Het noordelijk deel van het dorp Hijken werd van de rest afgesneden. De drie bruggen in het Oranjekanaal in Hijken zorg-

den overigens voor een goede verbinding tussen beide delen.

De tweede brug.

Op de foto is links van de tweede brug het huis van

▼ *De tweede brug met de brugwachterswoning omstreeks 1955. Hier woonden achtereenvolgens Bart Mulder en Geert Mulder met hun gezinnen.*

▲ *De brugwachterswoning van de familie Mulder*

► *De voormalige brugwachterswoning is afgebroken en vervangen door een nieuwe woning. Hier wonen anno 2010 Harminus Schuring en Hennie Zinger.*

►▼ *De tweede brug werd bediend door Aaltje Mulder-Bartels. Op de achtergrond staat het huis van R. Smeenge. De weg liep toen nog voor het huis langs.*

'Batties Geert' te zien. Hij was timmerman en brugwachter, evenals zijn vader Bart Mulder was geweest. Vader Bart was betrokken bij de bouw van de sluizen in het Oranjekanaal. Het draaien van de brug was het werk van Geerts vrouw Aaltje. In de volksmond werd deze brug ook wel 'Batties brug' genoemd. Tijdens de Spaanse griep verloor het echtpaar Mulder twee dochters.

De 'tweede brug' verbindt Hijken met Nastering, de noordelijke es en met Laag- en Hooghalen.

De brugwachterswoning, ook wel brughuis genoemd, is afgebroken, nadat het Oranjekanaal voor de scheepvaart was gesloten. Er hoefde toen geen draaibrug meer te zijn. Deze oude draaibrug is toen vervangen door een vaste brug. Voor een vlotte doorstroming van het verkeer is in diezelfde tijd de weg naar de brug verlegd.

Op de plaats van de afgebroken brugwachterswoning is door de Kanaalmaatschappij een nieuwe woning gebouwd. Een dochter van 'Batties Geert', Trijntje Mulder, trouwde met Lucas Smiten gingen in dit nieuwe huis wonen. Nu wonen daar Harminus Schuring met zijn vrouw Hennie Zinger.

DOOR JOH. HIDDING (†)

Een verdwenen dorpsgedeelte

De redactie ontving van Sybrand Homan, geboren en getogen in Hooghalen, een publicatie van wijlen Joh. Hidding over boerderijen in Hooghalen.¹

Dikwijls was ik door het oude middendorp gekomen, soms als het zonlicht hel op de groene, bemoste daken scheen, soms in de schemering, en steeds weer had ik genoten van de schoonheid van die oude huizen en schuren. In september van 1944 liep ik voor het laatst tussen deze grauwe gebouwen. Toen ik er, na maanden van een afzijdig leven, terugkwam, lag het aardige kronkelstraatje er doelloos, want het middendorp was vernield, verbrand. Op de 12de april,

◀ Joh.
Hidding
(1918-1976)

de dag dat Hooghalen van de Duitsers bevrijd werd, brandden er bij de gevechten in dit dorp elf huizen af. Zeven daarvan stonden in het oude middendorp. Schilders waren vaak geboeid geweest door deze vredige, oude bouwsels die zo grillig waren gegroepeerd. Ze hebben er hun werk gemaakt: de Fransman Stengelin in vroeger dagen, en later J. de Vries, Hein Kray en L.A. Kortenhorst, om maar enkelen te noemen. Nu is die tijd voorbij. De huizen zijn verdwenen. Er is niets meer dan puinhopen, wat afbeeldingen en de herinnering. Laat ik daaruit iets mogen vertellen, iets dat waard is vermeld te worden.

Terzijde van de groep, daarvan gescheiden door de spoorlijn, lag een breed huis met een prachtige, lange schuur: kadastraal bekend onder sectie C no. 1055. De laatste bewoner ervan was de heer K. Boer. Vele kampeerders zullen zich dit plekje herinneren; ze hebben er geslapen en hun potje gekookt, ze hebben op regenachtige uren hun spelletjes gespeeld op de ruime deel. Huis en schuren stonden temidden van eiken, op een wondermooi heuvelachtig terrein. In vroeger jaren bevond zich vóór het huis een geweldige heuvel, een 'berg', begroeid met ontzaglijke eiken. Maar in de vorige oorlog - Tweede Wereldoorlog, 1940-1945; red. - zijn ze geveld en de heuvel is in de loop der tijden zodanig afgegraven, dat er thans maar weinig meer van over is. De laatste maal is er een stevige hap afgenomen bij de aanleg van de spoorlijn naar het kamp Westerbork. Het genoemde huis was ca. 80 jaar oud. Een voorganger had gestaan ten zuiden ervan. Waarom het afgebroken werd, is niet bekend. Misschien werd het bouwvallig. Hoe het zij, men brak het af en bouwde dicht daarbij, op hoger gelegen grond, een nieuwe boerderij, voor een deel van afkomend materiaal. In de lange bijschuur stond

▲ *Middendorp. Tekening van
Alphonse Stengelin (1852-1938)*

nog een gebint met prachtige karbeelversiering – karbeel is hier ‘spriebaand’- dat dienst had gedaan in het woongedeelte van het afgebroken huis. Een onbekende timmerman uit de oude tijd had het stugge eikenhout van dit gebint bewerkt, met veel geduld en liefde. Nog niet lang geleden waren van dit werkstuk foto’s genomen door personeel van het Openluchtmuseum te Arnhem. Wat verder het gebruikte materiaal betreft: het is opvallend, dat de grondmuurtjes van de genoemde lange schuur op-

getrokken waren uit steen van dun formaat en sterk verweerd. Deze steen verschilt aanmerkelijk van de overige, die gebezigd werd, zodat we hier dus waarschijnlijk eveneens te doen hebben met materiaal afkomstig van het gesloopte huis. De totale lengte van de ‘nieuwe’ boerderij was 45,33m; de breedte van de grote schuur - het achterhuis - 13,58m. Bij vele Nederlanders stond Drenthe lange tijd aangemerkt als een armoedig gewest. Men vond en vindt er intussen boerderijen die allerminst een armoe aan ruimte vertonen en stellig niet onderdoen voor de Noord-Hollandse stelphoeven. Was er in het begin sprake van een verplaatste boerderij - er heeft zich nog een tweede geval van die aard voorgedaan in het oude middendorp. Er stond eenmaal een boerenhuis op de plaats, waar de spoorlijn langs moest komen, het huis van de familie Timmerman. Die spoorlijn en wat

▼ *Boerderij van Koop Boer. Schilderij
uit 1941 van Hein Kray (1901-1995)*

▲ Middendorp: rechts: boerderij van J. Beugel.

er verband mee hield, had zich, naar de wijze van die dagen, tevoren reeds aangekondigd. Men had nl. eens een vreeslijk geheimzinnig geluid gehoord - "net of d'r paerde deur de toen hen braken"... Men was gaan kijken, maar er was geen paard te zien. Doch later moest het huis verdwijnen, omdat het ijzeren paard zijn weg over die plaats zou nemen. De hof werd in tweeën gedeeld en een nieuw huis verrees aan de westzijde - Kad. Sectie C no. 1529. Het werd de laatste tijd bewoond door de fam. Zwiers. Blijkbaar heeft men bij het bouwen weer gebruik gemaakt van steen, afkomstig van het oude huis. Een heel bijzonder bouwsel was de dubbele boerderij, meer noordwaarts, Kad. Sectie C no. 2400. De schilder J. de Vries sprak van de Siameesche tweeling. Ze stonden daar zo aardig verstrengeld. Oorspronkelijk was het een normale boerderij, maar één van de bewoners ging rentenieren en liet daarom een woonvertrek bouwen aan het eind van de bijschuur. Dat hij daarbij zowat 'boven op de straat' kwam te zitten, scheen hem niet te deren. Ik stel me voor, dat de burens tijdens het bouwen zo nu en dan eens kwamen kijken en dat ze schijnbaar goedmoedig betuigd zullen hebben, dat het 'merakel best' kon ... maar waarschijnlijk hebben ze onder elkaar wel van hun afkeuring blijk gegeven...

Tenslotte behandel ik het huis van de heer J. Beugel 't oudste hoes van Haolen', zoals wel is gezegd: een voormalig posthuis. De put is eivormig, van Bentheimer steen. De totale lengte van huis plus schuren was 44,15m. Het was, zoals trouwens meer huizen in het middendorp, gedeeltelijk in leem gemetseld. De latten waren met houten pennen op de span-

ten bevestigd. Het woongedeelte had een prachtige reeks brede ramen met oude ruitverdeling. De roeden in het bovenlicht van de voordeur waren gebogen: een zeldzaam mooi stukje timmerwerk. Evenals bij de 'tweeling' zag men hier een baanderhoek in de achtergevel, destijds de vorm voor een groot deel van Drenthe. In het woonvertrek waren sommige wandgedeelten bekleed met tegeltjes - 'esterties' - vol figuren. De lange bijschuur is toen nog langer geweest. Deze schuur was afkomstig van Heuving, een verdwenen boerenhuis in de nabijheid van de strubben. Dit was dus een derde verplaatsingsgeval. Volgens overlevering moet er een tijd geweest zijn, dat Halen uit vier huizen bestond, vermoedelijk is dit oude posthuis één van die vier geweest. Er zou, alweer volgens overlevering, een keienstraat hebben gelegen aan de noordzijde van dit huis. Door dr. Van Giffen zou daar eens naar gezocht zijn, maar er werd niets gevonden. Dezer dagen echter werd bij het uitbreken van de keldermuren, een merkwaardige keienrij ontdekt, een halve meter beneden de begane grond. Kan dat een deel van die bewuste straat zijn?

Eens vond ik in de nabijheid van Hooghalen een gedeelte van een grote versteende zee-egel. En eens vond ik een stenen knots. Het waren tekens die van verre tijden vertelden. Nu vertelt ons een blootgelegde keienrij van een meer nabije tijd, een tijd van stuivend zand. Het heeft de keien bedolven, het is tot hopen opgejaagd, tot wallen langs de akkers en de hoven ...

Noot

- 1 Nieuwe Drentsche Courant, 29 september 1945 - Joh. Hidding.

DOOR
G.H. KAMPHUIS

Actief in Beileroord (1935-1940)

Het jaar 1935: de wereld gaat gebukt onder de economische crisis. Maar ondanks deze moeilijke tijd, ondanks de geboden financiële voorzichtigheid deed Beileroord investeringen. Het groeiende aantal patiënten - in dit jaar inclusief de gezinsverpleging 348 mannen en vrouwen - maakte dat noodzakelijk. Er werd een derde geneesheer aangetrokken, terwijl men begon met de verbouwing en uitbreiding van het hoofdgebouw.

Niet meer eten tussen de bedden

Het hoofdgebouw werd uitgebreid met acht eenpersoons patiëntenkamers. Het grotere patiënten-aantal vereiste meer verpleegkundigen en dus moesten ook de voorzieningen voor het interne personeel worden uitgebreid. Ook kwam er meer ruimte voor de doktoren en voor de administratie. Een korte tijd later werden de serres van de verpleegafdelingen zodanig ingericht, dat de patiënten daar voortaan hun maaltijden konden gebruiken, zodat ze niet meer - zoals in de jaren daarvoor

▼ *Het dienstgebouw, dat in 1927 tegelijkertijd met het hoofdgebouw was opgetrokken, is anno 2010 het oudste stukje van het voormalige Beileroord. Het heet nu 'De Stee' (foto T.L. Kroes).*

- tussen de bedden op de slaapzalen hoefden te eten. Na de verbouwing kon het hoofdgebouw officieel 52 patiënten herbergen, maar in de perioden daarna liep dit aantal vaak op tot 60 à 70.

Ook een dienstgebouw, dat in 1927 gelijktijdig met het hoofdgebouw was opgetrokken, werd onder handen genomen (op dit moment bestaat het gebouw nog steeds, het is nu het oudste stukje van het voormalige Beileroord).

Aan de linker- of zuidwestzijde van het dienstgebouw verrees een lage, op een barak lijkende vleugel, deels van steen en deels van hout, waarin werkplaatsen voor het technisch personeel en de patiënten kwamen. Iets verderop was een soortgelijk, maar kleiner bouwsel met onder andere het schildersbedrijf.

Verpleegden aan het werk

Net als in andere inrichtingen werd het grootste deel van de patiënten bij het werk ingeschakeld. Traditioneel werkten vrouwen mee in de huishouding, in de wasserij en linnenkamer, bij het naai- en vestelwerk, etc. De mannen waren vooral aan het werk bij het ontginnen van de terreinen (zelfs van een toen nog bestaand perceel heidegrond) en in de eigen land- en tuinbouw. De siertuinen moesten onderhouden worden en de gazons gemaaid. Schilders, timmerman, smid en elektricien trokken dagelijks op met meewerkende patiënten. Eigenlijk kwam de zaak hierop neer, dat de niet-verpleegkundige personeelsleden voortdurend optraden als patiëntenbegeleiders.

Niet alleen voor de inrichting zelf, maar ook voor de buitenwereld werd werk gedaan. Een boekbinderij, kartonnage-afdeling, mattenvlechterij en lijsten-

◀▲ *In de tuin aan het werk*

▶▲ *In de boekbinderij*

makerij maakten verkoopbare producten. Al met al was Beileroord dus een arbeidzaam maatschappijtje.

Beloningen in geld werden in die jaren vóór 1935 niet aan de patiënten uitgekeerd. Wel werd er beloond met versnaperingen, rookartikelen, entreekaartjes voor een voorstelling in het dorp of met een stuk kleding. De hedendaagse lezer zal mogelijk de wenkbrauwen hierbij fronsen, want is bij het voorgaande welbeschouwd niet sprake van 'gebruik', van een soort uitbuiting van de patiënt? Temeer omdat sommige vrouwelijke patiënten als huishoudhulp in het dorp werkten en sommige mannen op de boerderij van hun kostbaas! Misstanden zijn natuurlijk niet goed te praten, maar men moet een en ander nu, driekwart eeuw later, wel in het kader van die tijd bekijken: dit gebeurde in alle psychiatrische instituten en het werd maatschappelijk aanvaard. Dit klinkt misschien als een slap excuus, maar er is een tweede, belangrijker rechtvaardiging aan te voeren. Men beschikte namelijk over weinig andere middelen om de rust in de inrichting bewaren, vooral ook rust voor de patiënten zelf. Eerdere experimenten met langdurige bedverpleging of zelfs badverpleging waren weinig succesvol geweest of hadden het tegenovergestelde bereikt, dus méér onrust. De medicijnen van die dagen waren narcotica; ze dempten en werkten rustgevend, maar ook versuffend. Daarentegen was gebleken dat werk en bezigheid gunstige effecten hadden. Dus: werk voor de patiënt en niet de patiënt voor het werk.

◀▲ *Matten vlechten*
▶▲ *Naaikamer*

Een Duitse dokter

In de psychiatrische inrichting in de plaats Gütersloh was een zekere dokter Hermann Simon geneesheer-directeur op het moment, dat de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) uitbrak. Toen veel van zijn personeelsleden naar het front vertrokken, moest hij noodgedwongen allerlei werkzaamheden aan de

In deze bijdrage worden de bedverpleging en de badverpleging genoemd.

- De bedverpleging werd toegepast in de tweede helft van de negentiende en in het eerste kwart van de twintigste eeuw. Psychiatrische patiënten werden zoveel mogelijk voortdurend in bed gelegd met de bedoeling dat ze zo tot rust zouden komen, zonder dat aan de eigenlijke ziekelijke symptomen wat werd gedaan. Soms had dit succes. Maar juist bij de extreem onrustige patiënten kon er moeilijk van bedrust worden gesproken. Er ontstonden worstelpartijen waarbij het personeel de geesteszieke hoe dan ook in bed probeerde te houden, of in lakens wikkelde als een mummie, zodat verzet onmogelijk werd.

- De badverpleging kwam wat later op en was rond 1920/1930 nog in zwang. De patiënt werd desnoods weken- of maandenlang in een lauw warm bad gelegd. Rust was weer het voornaamste doel. Er werden in de inrichtingen badkamers gebouwd met bijvoorbeeld vier tot acht baden op een rij. In de praktijk werd het in zo'n badkamer al te vaak een onrustig geheel, waar met water werd gesmeten en alles drijfnat was, inclusief het verplegend personeel.

patiënten overlaten. Tot zijn blijde verbazing zag hij dat dit een gunstige invloed op veel patiënten had. Hij besloot daarom 'het werk' te gebruiken voor een systematische, weloverwogen therapeutische aanpak, de zogenaamde aktievere (of aktiverende) therapie. Na de oorlog werd zijn methode in wijde kring bekend, zo ook in Nederland bij dr. Willem M. van der Scheer, geneesheer-directeur van Santpoort en later hoogleraar psychiatrie aan de Universiteitskliniek te Groningen.

Van der Scheer bezocht Gütersloh, sprak met Simon en keerde enthousiast terug. Hij werd een ware propagandist voor de aktievere therapie. Als professor leidde hij in zijn kliniek zenuwartsen op, onder wie dokter Hemmes die enkele jaren later zijn entree in Beileroord deed. Van der Scheer en Hemmes kenden elkaar dus goed. Zij publiceerden samen en de professor was regelmatig gast in Beilen. Zelfs kreeg de patiëntenvoetbalclub de schone naam 'Willem', dat was de voornaam van de hooggeleerde.

Het wekte dus geen verbazing dat de aktievere therapie in Beileroord werd ingevoerd.

Aktievere therapie

Een bijdrage in dit blad is niet de plaats om de psychiatrische beginselen van de aktievere therapie omstandig uit te leggen. Daarom slechts een paar opmerkingen.

De aktievere therapie had het doel een beroep te doen op de gezonde kanten en positieve gedragingen van de patiënt en om zijn zelfverantwoordelijkheid en zelfwaardering te stimuleren. Daarbij speelde het werk, de arbeidstherapie, een grote rol. Aktievere therapie was echter meer! Ook via de ontspanning appelleerde men aan de patiënt, en ook

via de aankleding van de inrichting zelf. Dus geen tafels en banken die aan de vloer vastgeschroefd waren, maar gewoon meubilair, geen onbreekbare, metalen kroezen en borden, maar gewone exemplaren van aardewerk, geen kale ruimten, maar hier en daar een kleedje of een bloemenvaasje.

Na 1935 werd in Beileroord de term aktievere therapie voortdurend gebruikt. Dokter Hemmes zei het met zoveel woorden: "Steeds blijft de aktievere therapie het uitgangspunt bij de behandeling van de patiënten."

Een vast onderdeel daarbij was het zogenaamde beloningsstelsel, want voortaan kregen de patiënten (een beetje) geld. De beloning was bedoeld als een tastbare graadmeter voor de inzet en het gedrag van de patiënt, dus niet als loon-naar-prestatie. In wekelijkse besprekingen van dokter en personeel

Dr. W. Hemmes (1890-1947)

Dr. W. Hemmes werd in 1890 in Groningen geboren. Hij studeerde medicijnen aan de Rijksuniversiteit aldaar en deed zijn artsexamen in 1917, waarna hij zijn militaire dienstplicht vervulde in het vliegkamp Soesterberg.

In 1919 vestigde hij zich als huisarts in Haren (Gr.), maar in 1928 werd hij assistent aan de Psychiatrische en Neurologische Kliniek te Groningen, waar hij zich specialiseerde als zenuwarts en aan zijn proefschrift werkte.

Op 16 januari 1933 werd hij geneesheer-directeur van Beileroord en vervulde deze functie tot zijn overlijden op 30 juli 1947.

werd deze beloning vastgesteld. Een bijkomend pluspunt was, dat elke patiënt regelmatig ter sprake kwam en niet 'vergeten' kon worden. Zoals dokter Hemmes zei: "Het beloningsstelsel voldoet zeer goed; het betekent een belangrijke stimulans."

De weg waarlangs de aktievere therapie geïntroduceerd werd is in het geval van Beileroord duidelijk. Die route liep van Simon via Van der Scheer naar Hemmes. Toch kun je je afvragen waarom juist in die jaren de aktievere therapie met zoveel nadruk werd omarmd. Alleen omdat er zo weinig andere middelen beschikbaar waren? Vanwege de relatieve successen die ermee behaald werden? Of speelde nog iets anders mee?

De invoering van de aktievere therapie vond plaats ten tijde van de economische malaise van de crisisjaren. In een periode van werkschaarste en werkloosheid zal de waardering voor het werk als zodanig toenemen. Een psychiatrische inrichting is in veel opzichten een spiegel van het maatschappelijk gebeuren daarbuiten. Wanneer de maatschappij het fenomeen werk hoog waardeert, zal dat allicht ook het geval zijn in de psychiatrische inrichting. Hoewel aktievere therapie meer was dan werk alleen, meende Van der Scheer toch te moeten zeggen: "Arbeid vormt het allergewichtigste onderdeel van de aktievere therapie."

Het gaat te ver om bij het vorige te denken aan een rechtstreeks oorzakelijk verband, maar het was duidelijk dat het verschijnsel aktievere therapie goed paste bij het klimaat van de dertiger jaren van de vorige eeuw. Overigens werd de aanpak van de aktievere therapie nog tientallen jaren na de Tweede Wereldoorlog in Beileroord voortgezet, maar toen wel in combinatie met modernere medicaties, die na 1950 steeds meer op de farmaceutische markt verschenen.

Geraadpleegd

- A. Boerma, C.J. de Vries en B. Oosting, *voorheen in dienst van Beileroord; mondelinge informatie.*
- *Directiearchief van het voormalige psychiatrische ziekenhuis Beileroord.*
- P. van der Esch, Beileroord 1922-1972, vijftig jaar gezinsverpleging, Beilen, 1972.
- W.M. van der Scheer, *Nieuwere inzichten in de behandeling van geesteszieken, Groningen, 1933.*
- *Verslagen betreffende de Stichting Beileroord over de jaren 1935-1940.*

Van de voorzitter

Het afgelopen halfjaar hebben bestuur en redactie veel tijd en energie gestoken om ons onderkomen in het bedrijfspand van Uitgeverij Drenthe op de Ossebroeken in orde te krijgen. Wij zijn heel blij met deze ruimte, waar we over archiefruimte en een lokaliteit voor bijeenkomsten kunnen beschikken. Boeken, tijdschriften en spullen uit het Roel Reijntjeshuis zijn nu overzichtelijk opgesteld, wat ons werk zeer ten goede komt. Graag willen we onze leden in ons nieuwe onderkomen aan de Ossebroeken eens verwelkomen. Daarvoor willen we een lezingenreeks organiseren, waarbij we u willen uitnodigen, zodat u dan meteen ons nieuwe onderkomen kunt bewonderen.

Het is belangrijk het werk en de activiteiten van de vereniging nog meer bekendheid te geven. Ons tijdschrift vormt daarvoor de spil; vier maal per jaar valt het bij u op de mat. Onze redactie draagt daar zorg voor, maar wij hebben nog steeds behoefte aan redactieleden. Ook leden die historische onderwerpen in een artikel wat verder willen uit-

diepen (ook onderwerpen over de meer recente geschiedenis van na 1950 kunnen interessant zijn) zijn van harte welkom. Denk niet, dat kan ik niet, met hulp van onze vaste redactieleden ontstaan er de prachtigste artikelen. Dus klim in de pen!

Een groot aantal leden is de kern van een vereniging. Wij proberen dan ook continu aan ledenwerving te doen. Onze leden zouden ons daar goed bij kunnen helpen. Laat een kennis of buurman/-vrouw ons tijdschrift eens lezen en vraag ze hen te mogen aanmelden als lid. € 16.50 contributie kan toch geen bezwaar zijn. Jacob Vrijs zal ze graag inschrijven.

Albert Lanting

Rectificatie

In het voorlaatste en laatste tijdschrift van de Historische Vereniging Gemeente Beilen staan een paar onjuiste gegevens. In het artikel van Lanting staat niet het juiste aantal gesneuvelden in het dorp Hooghalen vermeld. Er sneuvelden zes Canadezen en dertien Duitsers in Hooghalen. Er brandden elf boerderijen af en eerder werden vijf huizen in brand gestoken als represaille voor de staking en de weigering voor de Organisation Todt te werken. Dit waren de vijf woningen van de onderwijzers Hartog in het Midden-dorp en Visser aan de Hijkerweg en de spoorwegmensen Oosterhof, Weurding en Ellens. De uitvoerende commandant heette Munnikhuizen. Gemmeke, de commandant van Durchgangslager Westerbork, gaf opdracht. Later, bij zijn proces, beschuldigden hij en de commandant uit Assen elkaar van de brandstichting (zie: G.J. Dijkstra e.a., *Gemeente Beilen 1940-1945*, Beilen 2001, deel 3, p. 311-315).

In het artikel van Roelof Boer gingen bij de gevechten tijdens de bevrijding op 12 april 1945 dus niet tien, maar elf boerderijen in vlammen op. Het pand dat niet werd genoemd, is dat van de familie Meijering aan de Laaghalerstraat. De boerderij stond op de plek waar nu de Gereformeerde Kerk en de pastorie staan. De roekeloze daad van Roelof Mulder om een paard in veiligheid te brengen, is heldhaftig. Op die tocht van toch zo'n anderhalve kilometer, heeft hij mogelijk intuïtief de juiste richting gekozen. Aan die kant werd niet gevochten; de Duitsers kozen ter verdediging het centrum en de noordelijke kant van het dorp waar zij zich net voorbij het toenmalige Arbeidsdienstkamp hadden opgesteld. Ook zwaar verdedigd werd de oostelijke kant van het dorp en de spoorlijn waarlangs de Duitse soldaten zich uiteindelijk met honderden terugtrokken en vluchtten richting Assen.

Beate Plenter, met dank voor de informatie van: Fré Seidel en Jaap Talens Js.zn (†).

Oproep

Graag wil ik in het bezit komen van het jubileumboek *1960-1985 - 25 jaar Harm Smeengeschool*. Hennie Hooyer-Zadelmaker, Dorresteinseweg 112, 3817 GD Amersfoort, tel. 033-4632621

Opgave nieuw lid

naam: _____

adres: _____

postcode/
woonplaats: _____

telefoon: _____

emailadres: _____

Nieuw lid is opgegeven door:

naam: _____

adres: _____

postcode/
woonplaats: _____

telefoon: _____

emailadres: _____

Verzenden naar: J. Vrijs (ledenadministrateur), Julianastraat 16, 9411 PL Beilen of per email: Jakob@Vrijs.com

Een nieuw lid ontvangt **de tijdschriften van 2010 gratis** en betaalt zijn lidmaatschapsbijdrage per 1-1-2011. Elk lid dat een nieuw lid opgeeft, ontvangt **een waardebon van € 20,-** te besteden aan boeken die door de Historische Vereniging Gemeente Beilen zijn uitgegeven.

Bestuur

A. Lanting (voorzitter), Boemarkeweg 12, 9414 VK Laaghalen, tel. 0593-592272.

W. Brinkman (secretaris), Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen, tel. 0593-541848.

H.J. Vos (penningmeester), Oosteinde 12, 9415 PA Hijken, tel. 0593-523028.

E. Beuving, Ettenstraat 125, 9411 KT Beilen, tel. 0593-524382.

F. Biemold, De Vonderkampen 136, 9411 RH Beilen, tel. 0593-524772.

L. v.d. Bult, Brunstingerstraat 43, 9411 EJ Beilen, tel. 0593-523957.

J. Hoegen, Rozenlaan 1, 9411 GJ Beilen, tel. 0593-523687.

I. Mulder, Wijsterseweg 48, 9417 TD Spier, tel. 0593-562358.

J. Vrijs (ledenadministrateur), Julianastraat 16, 9411 PL Beilen, tel. 0593-523802.

Lidmaatschap

Het lidmaatschap van de vereniging bedraagt € 16,50. Bankrekeningnummer: 3065.27.774 t.n.v. Hist. Ver. Gem. Beilen. Rekeningnummer Postbank: 3090700 t.n.v. Hist. Ver. Gem. Beilen.

Opgave lidmaatschap en ledenadministratie: J. Vrijs, Julianastraat 16, 9411 PL Beilen, tel. 0593-523802.

Het opzeggen van een lidmaatschap dient **SCHRIFTELIJK** of per email te geschieden bij J. Vrijs voor 1 november. Emailadres: Jakob@Vrijs.com

Redactie

Hoofd- en eindredacteur - ad interim:

drs. G.J. Dijkstra, Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen, tel. 0593-541848, email: ds@csgbeilen.nl

Redactie-leden:

J. Hoogeveen-Zuidberg, Westeinde 23, 9415 PG Hijken, tel. 0593-524615.

B. Oosting, Klatering 36, 9411 XH Beilen, tel. 0593-525897.

H.J. Vos, Oosteinde 12, 9415 PA Hijken, tel. 0593-523028.

Auteurs

J. Haddingh, Brinkkampen 7, 9417 TC Spier, tel. 0593-542541.

G.H. Kamphuis, Esweg 60, 9411 AJ Beilen, tel. 0593-522298.

H. Martena, Schapendrift 109, 9411 BN Beilen, tel. 0593-524623.

H.J. Vos, Oosteinde 12, 9415 PA Hijken, tel. 0593-523028.

Copyright

Het overnemen van foto's en/of artikelen of delen daarvan is slechts toegestaan na verkregen schriftelijke toestemming van de hoofdredacteur.

Productie: Uitgeverij Drenthe

ISSN-nummer: 1380-3301